

СУСПІЛЬНО КОРИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

© Абрамова С. В., 2015
<http://orcid.org/0000-0001-7677-3024>

У статті автор розкриває особливості суспільно корисної діяльності як чинника формування соціальної активності особистості. Характеризує поняття «суспільно корисна діяльність»; визначає компоненти структури суспільно корисної діяльності; обґрунтовує необхідність залучення учнів до різних форм суспільно корисної діяльності.

Ключові слова: соціальна активність особистості, суспільно корисна діяльність, педагогічні умови, формування соціальної активності особистості.

Абрамова С.В. *Общественно полезная деятельность как фактор формирования социальной активности личности.*

В статье автор раскрывает особенности общественно полезной деятельности как фактора формирования социальной активности личности. Характеризует понятие «общественно полезная деятельность»; определяет компоненты структуры общественно полезной деятельности; обосновывает необходимость вовлечения учащихся в различные формы общественно полезной деятельности.

Ключевые слова: социальная активность личности, общественно полезная деятельность, педагогические условия, формирование социальной активности личности.

Abramova S. *Socially beneficial activity as the factor of the formation of the social activity of a person.*

In today's conditions where Ukrainian society is forming the legal democratic state, the problem of social activism, conscious participation in public affairs, and organizing one's lives is put into the forefront. Developing society, we need educated, moral, socially active people who are willing to act on one's behalf, may make responsible decisions in the situation of a probable choice, predicting their possible effects are different in mobility, dynamism, constructive initiative, and have already developed a sense of responsibility for the fate of the country. The younger generation plays an important role in society, because it represents that a social group that has a huge potential for the future. Not burdened by ideological clichés and stereotypes, and being able to learn from the achievements and failures of the past and present, these young people will be able to develop their country, providing that the entry into adulthood; and will find adequate level of intellectual commitment

and social activities to proceed with their lives and the live of the state on this basis, and to find a decent alternative for the existing social relations. The development of the social activity of the younger generation is an important task of modern society, which leads to understanding of the need to revitalize schools and other social institutions to create conditions for the development of socially active people, shaping their willingness and ability to participate in activities aimed at conversion of social reality. In the article, the author reveals the peculiarities of the community service as a factor of the formation of the social activity of the personality. She characterizes the concept of a socially beneficial activity; she defines the components of the structure of socially beneficial activities; she substantiates the necessity of the involvement of students in various forms of socially useful activity.

Key words: *social activity of the individual, socially useful activity, pedagogical conditions, of formation of social activity of the individual.*

Постановка проблеми. Життєво важлива задача людини полягає у визначенні свого покликання, пошуках шляху служіння загальнолюдським цінностям, здійсненні вибору конкретної стратегії свого особистого розвитку, свого життя, щоб максимально розкрити свій потенціал.

Психолог Т.Е. Резнік виділив три основних типи стратегій життя: стратегія благополуччя, стратегія життєвого успіху, стратегія самореалізації [9]. Ці типи засновані на більш узагальнених уявленнях про те, до чого, як правило, прагнуть в житті люди.

Зміст цих стратегій визначається характером соціальної активності особистості. На основі соціальної активності (внутрішній фактор) і типу організації часу (зовнішній фактор) кожна особистість може будувати свою стратегію життя з урахуванням особливостей розвитку здібностей до чого-небудь.

Сенс життя людини полягає в найбільш повній життєвої самореалізації, що означає максимально можливу користь, яку він може принести самому собі і суспільству в цілому. Повноцінна життєва самореалізація особистості можлива, якщо людина вірить в життєву мету, своє призначення, усвідомлює свої здібності і керується ними в різних життєвих ситуаціях, проявляє свою соціальну активність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування у школярів соціальної активності є пріоритетним завданням педагогічної науки.

Проблема соціальної активності особистості була в центрі уваги зарубіжних учених (І. Кант, А. Адлер, Дж. Дьюї, А. Маслоу, Е. Еріксон та інші). Значний внесок у розробку цього питання зробили вітчизняні дослідники (Б. Ананьєв, Г. Андреева, Л. Божович, І. Бех, І. Кон, Т. Мальковська, І. Мілославова, А. Мудрік, Н. Пономарчук, А. Реан, С. Харченко та інші).

Діяльна природа соціальної активності, характер якої визначається суспільними цілями діяльності, досліджена Є. Ануфрієвим, Л. Архангельським, Г. Ареф'євою, Т. Богдановою, К. Токаревою, В. Ядовим та ін. Особливості формування і розвитку соціальної активності в різні вікові періоди глибоко вивчалися психологами П. Блонським, Л. Виготським, О. Леонтьєвим, С. Рубінштейном, А. Петровським та іншими.

У педагогічних дослідженнях П. Атутова, А. Зосимовського, В. Коротова, Г. Філонова та інших важливого значення надається визначенню умов, що сприяють прояву соціальної активності школярів. Масовий і передовий педагогічний досвід із формування соціально активної особистості проаналізовано в роботах І. Бега, Б. Вульфою, П. Кананихіна, Т. Мальковської, А. Мудріка, Н. Пономарчук, М. Рожкова, Л. Спіріна, Г. Філонова, М. Ященко та інших.

Мета даної статті: розкрити особливості суспільно корисної діяльності як чинника формування соціальної активності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд наукових підходів до визначення поняття «соціальна активність особистості» нами було здійснено в статтях «Педагогічні умови формування соціальної активності особистості» [1] та «Сучасні наукові підходи до визначення поняття «соціальна активність особистості» [2].

У контексті нашого дослідження соціальна активність особистості розглядається як інтегративна якість, яка включає соціальні знання і досвід, потребу в самореалізації й досягненні суспільно значущих цілей і характеризується спрямованістю на різні види соціально корисної діяльності, готовності брати на себе відповідальність за прийняті рішення і власні дії й виявляється в конкретній соціальній діяльності.

У статті «Педагогічні умови формування соціальної активності особистості» нами було обґрунтовано поняття «формування соціальної активності особистості», здійснено аналіз теоретичних та методологічних засад

формування соціальної активності особистості, визначені необхідні педагогічні умови формування цієї якості [3].

Розглядаючи поняття «педагогічні умови», вчені В. Андреев, Ю. Бабанський, С. Динін, О. Іванов, Н. Іпполітова, М. Зверева, Б. Купріянов, А. Найн, С. Хатунцева, Н. Яковлева та інші дотримуються різних позицій.

Вчені В. Андреев, І. Лернер, В. Максимов, А. Найн, Н. Яковлева та інші характеризують педагогічні умови як сукупність будь-яких заходів педагогічного впливу та можливостей матеріально-просторового середовища.

Так, В. Андреев вважає, що педагогічні умови - це комплекс заходів, зміст, методи (прийоми) і організаційні форми навчання і виховання [4].

Дослідники Н. Іпполітова, В. Жернов, М. Зверева та інші пов'язують педагогічні умови з конструюванням педагогічної системи, в якій вони виступають одним з компонентів.

Н. Іпполітова стверджує, що педагогічні умови - це компонент педагогічної системи, що відображає сукупність внутрішніх (які забезпечують розвиток особистісного аспекту суб'єктів виховного процесу) і зовнішніх (які сприяють реалізації процесуального аспекту системи) елементів, що забезпечують її ефективне функціонування та подальший розвиток [5].

Б. Купріянов, С. Динін та інші розглядають педагогічні умови як планомірну роботу щодо уточнення закономірностей як стійких зв'язків виховного процесу, що забезпечує можливість перевірити результати науково педагогічного дослідження [6, с. 101].

Аналіз позицій різних дослідників щодо визначення поняття «педагогічні умови» дозволяє виділити ряд положень, важливих для нашого розуміння даного феномена:

- педагогічні умови виступають як складовий елемент педагогічної системи (у тому числі і цілісного педагогічного процесу);
- педагогічні умови відображають сукупність можливостей виховного (цілеспрямовано конструюються заходи впливу та взаємодії суб'єктів виховання: зміст, методи, прийоми і форми виховання, методичне оснащення виховного процесу) та матеріально-просторового (навчальне та технічне обладнання, природно-просторове оточення освітнього закладу і т. д.) середовища, які впливають позитивно чи негативно на його функціонування;

- в структурі педагогічних умов присутні як внутрішні (що забезпечують вплив на розвиток особистісної сфери суб'єктів виховного процесу), так і зовнішні (сприяють формуванню процесуальної складової системи) елементи;
- реалізація правильно обраних педагогічних умов забезпечує розвиток і ефективність функціонування педагогічної системи.

Таким чином, ми розглядаємо *педагогічні умови* як один з компонентів педагогічної системи (технології), що відображає сукупність можливостей змісту, форм, методів, соціально-педагогічного середовища, спрямованих на формування соціальної активності підлітків, що впливають на особистісний і процесуальний аспекти даної системи (технології) і забезпечують її ефективне функціонування і розвиток.

Г. Казнова, О. Леонтьєв, О. Лішін, Г. Миколаїв, С. Тетерський, Д. Фельдштейн та інші відзначають, що залучення підлітка до різних форм суспільно корисної діяльності забезпечує найбільш інтенсивний розвиток його соціальної активності, оскільки соціально значуща діяльність відповідає потребам школяра в самоствердженні і створює умови розгортання певних форм відносин, визнання реальної значущості підлітка як члена суспільства.

При цьому вчені розглядають суспільно корисну діяльність як організовану системну добровольчу діяльність цивільного характеру, здійснюючи яку, молодь допомагає громаді та навколишньому середовищу і вносить свій позитивний внесок у розвиток суспільства, держави [8].

Розгорнута участь учня в суспільно корисній діяльності забезпечує визнання дорослих і створює можливості для побудови різноманітних відносин з однолітками, представниками громади, розширюючи тим самим коло спілкування особистості.

В. Давидов, Д. Ельконін, Д. Фельдштейн, Г. Пікалова та інші відзначають, що розширення спілкування в системі «я і багато людей (близькі і далекі)», «я і громада (суспільство)» створює підлітку можливості реалізації своєї індивідуальності у спільній справі, задоволення його потреби в праці для іншої людини, відчуття реальної самостійності та відповідальності у вирішенні проблем місцевого співтовариства.

У суспільно корисній діяльності підліток, включаючись в соціальні відносини, моделює реальну практику суспільних взаємозв'язків, що забезпечує формування відповідної мотиваційно-потребової сфери особистості підлітка,

коли потреба самовираження себе як людини, творче відношення до спільної справи, турбота про інших людей, прагнення принести благо іншим стає способом його життєдіяльності. Розвиток нової структури мотивів і потреб створює оптимальні можливості для формування громадської спрямованості підлітка, розвиток його соціальної активності, орієнтованої на сприйняття та засвоєння норм, цінностей і способів поведінки, характерних для суспільства.

Таким чином, у процесі суспільно корисної діяльності підліток як учасник серйозної, об'єктивно важливої, суспільно значущої справи отримує фактичне визнання в суспільстві, займає певне місце в суспільстві, відчуває себе членом суспільства, отримує можливість реалізувати свої фізичні та моральні можливості, задовольнити потребу в самореалізації в соціально значимій діяльності, проявити готовність діяти в інтересах громади.

Соціально значуща діяльність має суспільну спрямованість, яка проявляється в повсякденних справах підлітка, виконуваних ним не заради користі й наживи, а заради благополуччя і зручності всіх людей. У цьому міститься виховна моральна сила, що піднімає підлітка до усвідомлення того, що він є частина суспільства (громади).

Соціально корисна діяльність ставить підлітка в суспільно значиму позицію - «я і громада», «я та інші люди», сприяючи формуванню відносин до суспільства, спільній справі, відповідальності за результат своєї праці, за себе, свою роль і місце в суспільстві. При цьому суспільно корисна діяльність вимагає від підлітка прояви властивих йому якостей, одночасно будучи основою для формування нових.

На думку Б. Кедрова, В. Садовського, Д. Фельдштейна та інших, для цілеспрямованого впливу на особистість підлітка потрібна розробка спеціально організованої системи суспільно корисної діяльності.

Під такою системою вчені розуміють діалектично суперечливу єдність безлічі видів суспільно корисної діяльності, взаємодія яких дає цілісну організацію діяльності, яка здійснює цілеспрямований вплив на формування цінних якостей особистості людини [10].

Д.Фельдштейн, орієнтуючись на те, для кого призначена праця підлітка та яка її спрямованість і виховний потенціал, розрізняв наступні види праці в загальній системі суспільно корисної діяльності: праця з самообслуговування,

побутова суспільно корисна праця, суспільно корисна робота, організаційно-громадська діяльність, суспільно корисна виробнича діяльність.

О. Леонт'єв, Д.Фельдштейн та інші відзначають, що суспільно корисна діяльність цілеспрямовано формується, тому вважають важливим охарактеризувати модель суспільно корисної діяльності, виділяючи її структурні компоненти.

Д.Фельдштейн, спираючись на схему психологічного аналізу діяльності, запропоновану А. Леонт'євим, розрізняє такі структурні одиниці суспільно корисної діяльності підлітка.

Особливу діяльність, яка збуджується мотивом особистої відповідальності перед суспільством і забезпечує розгорнуті взаємини дітей як особливу форму їх залучення до суспільства та розвиток їх соціальної активності.

Суспільно корисні акти, що направляються конкретними цілями, за допомогою яких реалізується потреба підлітка в самовираженні себе як особистості та забезпечуються можливості її розвитку.

Розгортання *багатопланових взаємин підлітків* у системі колективів як умови досягнення заданих цілей в різних актах суспільно корисної діяльності [10].

Таким чином, на думку вчених О. Леонт'єва, О. Сапогової, Д.Фельдштейна та інших, побудова суспільно корисної діяльності передбачає формування системи мотивів на основі потреби підлітків в самовираженні в суспільно оцінюваних справах, потреби у спілкуванні, залучає його в систему соціальних відносин.

Суспільно корисна діяльність, зазначає О. Леонт'єв, як засіб формування особистості може бути реалізована в тому випадку, якщо вона відповідним чином організована:

- учні різного віку виконують окремі частини загального завдання, тобто здійснюється поділ учнів згідно з віком;
- значимі цілі цієї діяльності мають як суспільний, так і особистісний смисл;
- забезпечується рівноправна, ініціативно-творча позиція кожної дитини (від планування до оцінки її результатів);

- здійснюється безперервність і ускладнення спільної діяльності, не тільки в плані власної діяльності, але, головне, з позиції її активного учасника, який діє спочатку для «контактного» колективу, потім для місцевої спільноти, суспільства в цілому;
- діяльність ця спрямована на благо іншим людям, громаді, суспільству [7].

Висновки. В розвинених формах соціально значимої діяльності формується вміння враховувати інтереси, позицію іншої людини і відповідно до цього орієнтуватися в своїй поведінці; розвивається спрямованість на колектив, що сприяє становленню внутрішньої позиції підлітка як відповідального перед громадою діяча, залученню його до місцевого співтовариства, сприйняття і засвоєння норм, цінностей, способів поведінки, характерних для суспільства, розвивається його соціальна активність.

Література

1. Абрамова С. В. Педагогические условия формирования социальной активности личности / С. В. Абрамова. // Альманах современной науки и образования. – 2013. – № 1 (68). – С. 10-14.
2. Абрамова С. В. Сучасні наукові підходи до визначення поняття «соціальна активність особистості» / С. В. Абрамова // Освіта на Луганщині. – 2011. – № 2 – С. 128-133.
3. Абрамова С. В. Педагогічні умови формування соціальної активності особистості / С. В. Абрамова. // Теорія та методика навчання та виховання»: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди». – Х.: ХНПУ, 2013. – Вип. 34. – С. 5-15
4. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во КГУ, 1988. – 238 с.
5. Ипполитова Н. В. Теория и практика подготовки будущих учителей к патриотическому воспитанию учащихся : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Наталья Викторовна Ипполитова. – Челябинск, 2000. – 383 с.
6. Куприянов Б. В. Современные подходы к определению сущности категории «педагогические условия» / Б. В. Куприянов, С. А. Дынина // Вестник Костромского гос. ун-та им. Н. А. Некрасова. – 2001. – № 2. – С. 101-104.

7. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : в 2-х т. / А. Н. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1983. – 392 с.
8. Николаев Г. Молодежная общественно полезная деятельность / Г. Николаев, С. Тетерский, Е. Захарова. – М. : Фонд «Созидание», 2005. – 104 с.
9. Резник Т. Е. Жизненные стратегии личности: поиск альтернатив / Т. Е. Резник, Ю. М. Резник. – М. : Деловое содействие, 1995. – Вып. 2.
10. Фельдштейн Д. И. Психологические особенности общественно полезной деятельности школьников / Д. И. Фельдштейн // Вопросы психологии. – 1980. – № 4. – С. 158–164.